

ÖRKÉNY ISTVÁN:

NOVELLÁK

IN MEMORIAM DR. K. H. G.

- *Hölderlin ist ihnen unbekannt?* – kérdezte dr. K. H. G., miközben a lódögnek a gödröt ásta.
- Ki volt az? – kérdezte a német őr.
- Aki a *Hyperion*-t írta – magyarázta dr. K. H. G. Nagyon szeretett magyarázni. – A német romantika legnagyobb alakja. És például Heine?
- Kik ezek? – kérdezte az őr.
- Költők – mondta dr. K. H. G. – Schiller nevét sem ismeri?
- De ismerem – mondta a német őr.
- És Rilket?
- Őt is – mondta a német őr, és paprikavörös lett, és lelőtte dr. K. H. G-t.

SZAKEMBEREK

Két gróf állt a latyakos Várfook utcában, két nappal Buda eleste előtt.

– Te mit hoztál, Endre bátyám? – kérdezte a lengyelbundás, bilgericsizmás, zergekörmös kalapos.

– Teddy fiam cserkészését – válaszolta a pézsmabundás, perzsagalléros, Eden-kalapos. – Hát te, Károly öcsém?

– Én a vadászkésemet – húzta ki Károly gróf a finn kést.

Körbejárták a lódögöt. Messziről három rövid géppuskasorozat hallatszott, öt meg öt és megint öt lövés. Megállapodtak a tetem fejénél.

– Kevert gidrány – jegyezte meg a pézsmabundás, közismert versenyistálló-tulajdonos.

– Kese – mutatott a ló fehér kamásnijára a lengyelbundás, jeles úrlovas.

– Szép, izmos tüzerhámos – mondta a pézsmabundás.

– De azért hamar megfő – állapította meg elégedetten a lengyelbundás.

– Hát, remélem – mondta a pézsmabundás.

– Egészen biztos, Endre bátyám. Ez a gidrány maximum ötéves.

– Honnan lehet azt tudni, Károly öcsém?

A lengyelbundás kése hegyével végigzongorázott a vigyorgó lófej fogsorán.

– A dolog úgy áll, hogy amelyik lónak már egy csikófoga sincs, az okvetlenül idősebb négy és fél évesnél. Másfelől azonban, ha minden fogán megvan a kupa, akkor hat évnél fiatalabb – magyarázta Endre grófnak Károly gróf. És sóhajtva tette hozzá:

– A bélszínhez kéne hozzáférni, Endre bátyám.

– Én is azt szeretném, Károly öcsém.

– Kívül jó ressen.

– Belül véresen.

– Isten tudja – sóhajtott a lengyelbundás, miközben újra körbejárták a dögöt –, merre lehet az a vesepecsenye.

A harmadik házba bevágott egy akna, s utána sokáig potyogott lefelé a malter- s üvegtörmelék. Rá se hederítettek, csak mentek körbe-körbe, míg a pézsmabundás meg nem állt, és a ló marjába bele nem bökte a cserkészkes hegyét.

– Itt – mondta határozottan.

Ha a marjába vágnak bele – magyarázta –, akkor a rostélyos alatt, néhány ujjnyival a hátszín fölött okvetlenül megtalálják a vesepecsenyét.

– Honnan méltóztatod ezt tudni, Endre bátyám? – kérdezte a lengyelbundás elismeréssel.

– Franciaországi erdősegeimben többször trancsíroztam szarvasokat – válaszolta könnyedén a pézsmabundás.

– Hát akkor lássunk hozzá, Endre bátyám.

– Parancsolj, Károly öcsém.

– Te értesz hozzá, kedves bátyám.

– Te vagy a frissebb, kérlek.

– Viszont te vagy az idősebb.

Még egy kicsit noszogatták egymást, aztán megállapodtak, hogy Károly gróf a hátszín felől kezdi a munkát, Endre gróf pedig a lágyék irányából. Megfenték a késeiket, egyiket a másikon.

– Hát rajta, Endre bátyám – mondta Károly gróf jókedvűen.

– En avant, Károly öcsém – szólott Endre gróf lelkesen.

Ezzel nekiestek a húsnak.

Endre gróf ötven-, Károly gróf negyven éves volt. Mindkettőjük életében ez volt az első hasznos munkamozdulat, s méghozzá – a sors különös kegyelméből – olyan mozdulat, melyhez jól értettek... Nagy idők voltak eljövendők.

(1948)

1949

Rajk László külügyminisztert, a párt régi harcosát, saját kérésére halálra ítélték.
A kivégzés a kölcsönös egyetértés és bizalom jegyében folyt le, kisszámú meghívott előtt.

EGY TRAGIKUS ESET

A mennyezetről zománcellenzős lámpa csüng. Öreg, elfásult lámpa, maga sem hisz már a fényben, de ha meggyújtják, ég... Magva egy izzó drótdarabka, körülötte légüres tér, akörül a piszkos, összefogdosott üveg. Sárga fény árad ki a lámpából, s kivág egy sárga kört a Hivatal por- és tinta- és firnájsz-szagú homályából.

– Állampolgársága? – kérdi a rigószemű.

– Magyar – mondom.

– Munkás, paraszt vagy értelmiségi?

– Értelmiségi – mondom.

Vannak szavaink, amelyeket szeretünk. Szívesebben mondjuk ki őket, mint más szavakat. Énnékem ez a kettő is ilyen: hiába mondtam már el kisezerszer, hogy „magyar” vagy „értelmiségi”, most is jólesik mondanom, mint ahogy a friss vizet sem unom soha inni.

A rigószemű ráhajol az árkuspapírra, bal keze mutatóujjával megkeresi azt a rubrikát, melybe az értelmiségi bele való. Fogja a rubrikát, nehogy elfutamodjon, s kicsi, csőrszerűen hegyes orrát a papírra szegezve, írni kezd. Orrával is girbegurba vonásokat rajzol a levegőbe, pontosan úgy, ahogy a tollal a papirosra.

– Szóval értelmiség.

A két Bolyai is, Eötvös, Semmelweis, Arany János, Tolsztoj és Leonardo da Vinci. Az ember egy parány részecskéje annak a rendező elvnek, mely úrrá lett a garázdálkodni vágyó, állati ösztönökön.

– Foglalkozása?

– Író.

Már elcsípte az új rubrikát, de nem ír. Orra s tolla nyugtalanul remeg a levegőben. Orrával s tollával bajt szimatol.

– Írnok? – kérdezi.

– Nem.

– Szóval, nem írnok.

– Nem írnok. Író.

– Milyen író?

Meghökkenek. Milyen író? Az ám, milyen? Vallj színt – biztatom magam. Milyen író vagy? Gazember kontár, esőcsináló, népcsaló? Vagy derék közepszer, egynapéltű tehetség? Vagy lángész talán? Új üstökös a nemzet égén, fényes csillag néped homlokán?

– Szépíró – mondom szerényen, tárgyilagosan.

– Az más – dűnnyögi. Nem néz rám, de érzem, hogy megnyugodott. – Egyszóval írnok. Írhatjuk, „írnok”?

– Nem írhatjuk.

Felpillant. Mióta itt állok, először néz rám. Tekintete szemrehányást sugároz. Mögötted is állnak, várnak sorukra – vádol az a feketebors szempár. – Talán bizony valamilyen külön elbánást igényelsz? Néhány sort a „Megjegyzések” rovatba, vagy esetleg külön rubrikát nyissunk vakmerő gőgödnék? Vissza, kísértő! – szúr belém a fénylő madártekintet.

– Diktálásra ír?

– Nem. Önszántamból írok.

– Ahá! – csap le rám. – Egyszóval fogalmazó. Írhatjuk, „fogalmazó”?

– Nem írhatjuk.

– Nem?

Felsóhajt. Leteszi tollát. Szemügyre vesz engem, és átfutja tekintetével a sok kicsi kockát az árkuspapíron.

– Író, író, író... – ismételteti szárnyszegetten. – Hát mit ír?

– Prózát.

Rábökdös néhány rubrikára, aztán leteszi a tollat. Áthajlok a könyöklőn, beletolakszom a lámpa fénykörébe. Hadd lássa, hogy az arcom emberi arc.

– Mint Mikszáth Kálmán – mondom, segíteni vágyón.

– Tessék?

– Nem baj – mondom. – Ismeri ezt a nevet: Jókai Mór?

Tolla elrepül a rubrikák fölött.

– Az előbb más nevet mondott – jegyzi meg idegesen.

Visszabújok a félhomályba. Nézem ezt az ember formájú lényt, ezt a világcsodáját. Szeretnék vele szerepet cserélni, kifaggatni, agyonkérdezni. Hogy élt idáig. Minek örült, miért bánkódott, ki adta szájába a boldogság meg a szerelem szavait. De tudom, hogy ezzel a kérdezősködéssel csak megvadítanám; maradjunk csak szépen – gondolom – a rubrikáknál.

– Bocsásson meg - kérdem –, ön is értelmiségi?

– Sajnos, igen. Értelmiségi – mondja, s szeme megáll a rubrikán.

Mint Leonardo, mint Tolsztoj, mint Pasteur és Vergilius.

– Miért sajnós? – érdeklődöm.

Rigószeme jobbra-balra villan. Nézi, nincs-e a közelben valaki.

– Ez, kérem szépen, az én legnagyobb tragédiám. Az embert úgyszólván semmibe veszik – suttozja, aztán sebesen leír egy kacskaringót a levegőbe a tollal, és megállítja az árkusív fölött.

– Egyszóval, mi is a foglalkozása?

1953

ÖTVENES ÉVEK

– Elhiszed, apu, hogy tudom a legeslegszebbik nevet a világon?

– Melyik az?

– Vladimir Iljics Lenin.

– Honnan tudod?

- A tanító néni mondta. Miért, nem szép?
- De szép.
- Na, látod. Mehetek misére?
- Mehetsz.
- Szervusz.
- Szervusz.

1963

AZ A BIZONYOS SZTÁLINVÁROSI ANEKDOTA

A Magyar Nemzetben:

„Ez még az ötvenes évek elején történt, »ab urbe condita« – a város alapítása után egy-két évvel. A hatalmas iramú építkezés sok zavaros, ellenséges, »trónfosztott« elemet is felszívott még akkor. Lejött egyszer Pestről látogatóba egy ismert tudós vagy művész – de író is lehetett, ki tudja ma már, s a Vasmű egyik tisztviselője kísérte. A betanult szöveget mondta neki, sablonos frázisokat, filiszteri lojalitással meg is tetézte: »A magyar nép hatalmas ipari fellegvára lesz itt, acélba öntve a szocializmus...« Egyszer csak elhallgatott, ismét eszébe jutott a vendég neve, kutatott az emlékezetében. (Nevezzük a vendéget Szabónak.) Szabó... Szabó... csak nem a Szabó textilnagykereskedő úr fia tetszik lenni? ... De igen, mondja a vendég. Erre kaján bizalmassággal a füléhez hajolt, és belesúgta: »Nyavalya lesz itt, kérem, nem kohó . . . «”

Az író helyreigazításában:

Mihályfi Ernőnek,

a Magyar Nemzet főszerkesztőjének

Budapest

Kedves Barátom!

Nb. lapod pénteki számában egy velem kapcsolatos anekdotát elevenít föl a cikkíró. Nagy öröm ily kiválóan szerkesztett lap hasábjain megidézteni, de még nagyobb lenne az örömöm, ha az idézet pontos lenne. Engedd meg, hogy ennek érdekében nb. lapodban az alábbi helyreigazítás közzétételét kérjem:

Ad 1. Nevem nem *Szabó*, hanem *Örkény*.

Ad 2. Néhai atyám nem textiles volt, hanem *patikus*.

Ad 3. Az illető nem nyavalyát mondott, hanem *lófaszt*. Pontosan ezt mondta: „Lófasz lesz itt, nem acél!” (Kiemelés tőlem, Ö.I.)

A szíves közlésért előre is köszönetet mond, és barátsággal ölel
híved

Örkény István

Kelt Budapesten, 1960. jún. 11-én

És saját szavaival:

Velem történt meg egy híressé vált, mert kortörténeti anekdota. És épp Sztálinvárosban.

– Jöttem megnézni, főmérnök elvtárs, hol is lesz a nagyolvasztó. – Itt, író elvtárs, ahol most vagyunk. – De hát ez csupa gizgaz meg gyom. Mikor lesz ebből kohó? – Író elvtárs, szocialista rohammunkával augusztus huszadikán lesz csapolás. – Az ide két hónap, mérnök elvtárs, és még egy kapavágás sem történt. – Legyen nyugodt, író elvtárs. Augusztus huszadikán itt folyni fog az acél. Egyébként jól értettem? Örkénynek hívják az író elvtársat? – Igen. – A gyógyszerész fia? – Igen. – A Csillag patika tulajdonosáé? – Igen. – A méltóságos úré? – Igen. – Ja úgy. Akkor elárulom, író úr. Lófasz fog itt folyni, nem acél.

A NEM KÍVÁNT TÖRLENDŐ

1

VALÓSÁG 1970. febr. 10.
 Társadalomtudományi folyóirat
 Szerkesztőség: VII. Lenin krt. 5.
 elvtárs!

Kedves Örkény
 elvtársnő!

Értesítjük, hogy cikkének nyomdai levonata elkészült.
 Kérjük szíves válaszát, hogy a korrektúrát
~~szerkesztőségünkben személyesen~~ kívánja-e elvégezni.

lakására kiküldve
 Továbbá,
 postai átutalással
 hogy cikkének honoráriumát óhajtja-e
~~szerkesztőségünk pénztárában~~
 átvenni. A kifizetési napról telefonon értesítjük.
 Elvtársi üdvözlettel
 titkárság

2

A VALÓSÁG SZERKESZTŐSÉGÉNEK 1970. febr. 12.
 elvtárs!

Kedves Sükösd
 elvtársnő!

A levonatot megkaptam. A benne talált nyomdai
~~nem kaptam meg.~~
 hibákat Forduló postával, mellékelve,
~~nem javítottam ki.~~ jóteköny-célra
 visszaküldöm. A honoráriumot kérem átutalni.
 lakáscímemre
~~le se szarom.~~

A szerkesztőség tagjait
 szívből üdvözlöm

elvtárs
 Örkény István
 elvtársnő